

POLJSKA FRANČEZARIJA MADAME ANTONIJA LIBERE U VRSNOM
PRIJEVODU DALIBORA BLAŽINE

Antoni Libera, *Madame*, preveo Dalibor Blažina, Fraktura, Zaprešić, 2025., 434 str.

Roman *Madame* (1998.) Antonija Libere (Warszawa, 1949.) jedno je od naj-reprezentativnijih djela poljske književnosti nakon prijeloma 1989. godine. Ta nagrađivana uspješnica prevedena je na dvadesetak jezika, obvezna je školska lektira u suvremenoj Poljskoj te je značajan i vrlo dojmljiv predstavnik estetskih i kulturno-političkih postignuća suvremene poljske, a ujedno i europske književnosti kao rezoniranja duha modernih vremena.

Riječ je o osobitom žanru autofikcije: Antoni Libera književnik je koji je oduševljen umjetnošću uopće i koji na čitatelja uspješno prenosi vlastitu fascinaciju glazbom, kazalištem, jezicima itd., a u središtu je zanimanja status književnosti. Biblija, Eshil, Sofoklo, Wincenty Kadłubek, Dante, Shakespeare, Molière, Racine, Goethe, Hölderlin, Mickiewicz, Sienkiewicz, Jozef Konrad (Joseph Conrad), Simon de Beauvoir, Thomas Mann, Camus, Sartre, Beckett i dr. potiču na razmišljanje o izvanjskom i unutarnjem svijetu ne samo druge polovice 20. stoljeća, kada se odvija radnja romana, nego čitave povijesti svjetske književnosti zapadnoga kruga. Stoga je jedna od ključnih pojava i u izvorniku i u hrvatskome prijevodu repetitivan motiv *Cahier des citations*. Takvu istaknutu neobičnu fabularnu srž sa središtem u književnosti pripovjedač osvješčuje kao višeznačnu ideju romana, kao tkivo premreženih vlakana iste srčike, razumijevajući dubinski izvor *Madame* u trostrukoj vrijednosti, kao roman o književnosti, roman o prevođenju i roman o interpretaciji.

Hrvatski prijevod Liberina prvog romana važan je ne samo u kontekstu pravih odabira europskih „suvremenih klasika“, osobito sa slavenskih jezika, nego i zbog pravoga trenutka u kojemu se pojavljuje pred hrvatskim čitateljima, jer s dodatnom težinom – koja proizlazi upravo iz vremenskoga odmaka – razvija iznimnu umjetničku konkordanciju hrvatske i poljske kulture. U hrvatskim gradskim knjižnicama zabilježen je pravi fenomen potražnje i učestalih posudbi romana *Madame* kao najbolja preporuka te dokaz da i tzv. visoka literatura može uživati takav recepcijski status. Premda hrvatski prijevod dolazi 28 godina nakon njegova objavljivanja u Poljskoj, hrvatski čitatelji upravo su sada osobito

senzibilizirani za prepoznavanja sukladnosti i aktualnosti, za uživanje u patini romanom obuhvaćenih vremenskih slojeva 20. stoljeća, ali istodobno i njegove trajne vrijednosti, kako stoji u prvom motu romana: „Ne pitaj zašto su negdašnja vremena bila bolja od drugih, jer to nije mudro pitanje.“ (Prop 7, 10)

Taj roman i pred najiskusnijega prevoditelja s poljskoga jezika stavlja goleme izazove. Kompozicijski ustroj koji poštuje načela i glazbene partiture i šahovske partije (neprestano ponavljanje i/ili variranje istih motiva) iziskuje iznimnu koncentraciju na jezične strukture i (katkad minimalne, ali svejedno prisutne) varijacije koje se pritom pojavljuju u nerijetko ritmički ustrojenim semantičkim i stilskim registrima. Drugim riječima, nije se smjelo dogoditi da se u jednom dijelu romana pojedina leksička rješenja razlikuju od onih u drugome dijelu romana – na što je prevoditelj uvijek pomno pazio.

Na odgovarajući je način valjalo pristupiti i specifičnom jeziku i iskazima glavnoga lika, neimenovanoga maturanta. On je s jedne strane upravo po registrima ironije i satire uobičajeni „rugalački“ predstavnik svoje generacije iz Varšave 1960-ih, što se u prijevodu izvrsno prilagodilo doziranim korištenjem adekvatnih parnjaka ciljnoga jezika, u ovom slučaju inventivnim đačkim zagrebačkim srednjoškolskim slengom („gablec“, „gojzerice“, „limač“, „mršav kao letva“, „dugonja“; nadimci profesora – Trakavica, Zmija itd.). Prepoznavanje jezičnih izazova katkad je rezultiralo mudrim slijeđenjem rješenja iz originala (rock sastavi začudnih imena „Goniči mačaka“ i „Zavijajuće pantere“), dok je u drugim situacijama iziskivalo slobodnije, neologističke zahvate kao što su „sprdancije“ ili „mračnjaci“ za skupinu koju su činili „prerano izrasli učenici stručnih škola, vojnici s propusnicama i čopori ljutih dječaka“ – čija je omiljena metoda pobune bila sjedenje u mračnim zadnjim redovima radi uništavanja uspjeha svake školske priredbe.

S druge strane, glavni je lik neobičan po tome što suvereno vlada vrhovima poljske i svjetske književnosti. U prvom slučaju to je značilo prepoznavanje brojnih više ili manje uočljivih književnih referencija i aluzija (u hrvatskom izdanju adekvatno označenih), dok su poseban izazov činile one dionice toga tipa postmodernističkog diskursa u kojem nije postojao prethodni prijevod na hrvatski jezik. Primjerice, prevoditelj se morao uhvatiti ukoštac s prevođenjem citata iz klasičnog djela poljske modernističke proze, romana *Prah i pepeo* (*Popioły*) Stefana Żeromskog – ali na taj način da istakne mane toga teksta iz očišta suvremenijeg čitatelja iz 1960-ih: odbojnu, tešku frazeologiju i hipertrofiranu sti-

lizaciju (posebno u kontekstu tabuizirane seksualnosti). Drugi primjer iznimne vještine uočljiv je u situaciji prevođenja pasusa memoara Joanne Schopenhauer – pri čemu je prijevod na hrvatski morao zrcaliti logičku i sintaktičku manjkavost poljskoga prijevoda s njemačkog jezika. U oba slučaja dakle prijevod je trebalo adekvatno „deformirati“ kako bi se u strukturi djela opravdala njihova podatnost za kritičke osvрте glavnoga lika. Treći primjer svakako je uspješan prijevod u romanu citirane patetične revolucionarne poezije Władysława Broniewskog – ogledni primjer prazne retoričnosti školske priredbe u doba komunizma, koja se i u prijevodu uspješno pokazala kao parodija socrealističkog rituala. Na koncu, u tom nizu možemo spomenuti i ostale uspješne primjere prijevoda formaliziranoga jezika svih predstavnika institucijskoga govora – od policajaca do nastavnika u školama – čime je Dalibor Blažina svojom *ars translatiorica* na najbolji mogući način postigao jedan od možda i najzahtjevnijih ciljeva književnoga prevođenja: uvjerljiv jezični transfer inozemne kulture i duha vremena.

Prevoditelj virtuozno prebire po stilovima i registrima adekvata i ekvivalenta, ludistički razvijajući paletu mogućnosti hrvatskoga jezika od semantičkih suglasja s izvornikom do eufonijskih lucidnih efekata: „Nismo padali u legendarni trans i dionizijsko ludilo, nismo improvizirali s božanskim umijećem i u slijepom zanosu; u najboljem slučaju, bilo je to kakvo-takvo priučeno zanatsko umijeće.“ (13) „Ne, ta molba, nabrekla voljom uspaljene gomile, bila je snažnija od knedle stida koja mi je stiskala grlo.“ (17)

Prijevod interferira s izvornikom od izravnih prijenosa do suptilnih prilagodbi u svrhu prijenosa najrazličitijih tipova humora – ironije, groteske, apsurdna, dvosmislica, višeznačnica i dr., kao u primjeru: „Nekakvim čudnim čudom u tom scenariju nema Čehova, Gogolja, Tolstoja, a nećeš mi valjda reći da djela tih majstora igraju samo u Rusiji... to jest, htjedoh reći u Sovjetskom Savezu“ (23), ili sličnim briljantno preciznim jezičnim finesama i smicalicama: suptilne (povijesne) razlike između „ministarstva obrazovanja“ i „ministarstva prosvjete“, „javne institucije“ i „hrama umjetnosti“ itd.

Osobitu pozornost prevoditelj je posvetio brojnim bilješkama, iznimno važnima u romanu *Madame*, i proširio ih na dobro odmjerenim mjestima, provodeći ih studiozno i skrupulozno, kontinuirano senzibiliziran za odgovarajuće recipijente, hrvatski kulturni obzor i horizont očekivanja. Ne nalaze se u bilješkama samo očekivani kronotopski ili slični orijentiri (primjerice: Trg Komuny

pariskiej /Pariške komune/, poslije rata Wilsonov trg), koji i sami po sebi u ovom romanu predstavljaju zahtjevan posao, nego bilješke nude precizne podatke o raznolikim fabularnim referencijama. Među njima se nalazi velik broj podataka koji oplemenjuju prevoditeljsku umjetnost i umijeće, uzdižući prevodenje kao temu koja se usporedno s elementarnim sentimentalno-odgojnim zapletom postupno osamostaljuje. Vjerno prenoseći Liberinu široku lepezu književnih klasika, Dalibor Blažina pritom je suptilno, ali jasno i neuvijeno u bilješkama ocrtao markantan profil bogate hrvatske prevoditeljske baštine europskoga kanona. K tomu, budući da je roman *Madame* premrežen mnoštvom asocijacija, ali i izravnih citata iz europske književne baštine, bilješke o prijevodima književnih navoda prevoditelj je sastavio sustavno i precizno po najsuvremenijim standardima prevoditeljske etike.

Tako se drugi moto romana, Schopenhauerova misao o funkciji romana da „male događaje učini zanimljivima“ tj. da intimnu događajnost začini stožernim povijesnim blokovima (kao sudbinama u povijesnim uvjetovanostima) projicira na posao književnoga prevodenja, učinivši od podataka o prijevodima i prevoditeljima raspoređenih u bilješkama zanimljiv i uzbudljiv razvojni luk povijesti prevodenja kao kulturnih transfera europske baštine. Dalibor Blažina za prijevod ovoga romana prvi je put (dvostruko) preveo pojedine književne navode, kako je već istaknuto, time posredno naslijedivši i nasljeđujući ulogu autora romana, koji je i sam prevoditelj pojedinih fragmenata europskih klasika uporabljenih u romanu *Madame*. Pritom su se i autor i prevoditelj očigledno zabavljali pred izobiljem književnoga naslijeda, pa i njegovim potencijalima, ne gubeći žar igre riječima i domišljatosti, konotativnih inventivnosti, nižući „improvizirane tirade“, „šekspirovski vergl“, osvješćujući „kulturnu tlaku“, promišljajući potentan odnos i skliznuća stiha i proze, itd.

Naslovna junakinja je „Madame la Directrice“ – gospođa direktorica (ravnateljica) i profesorica francuskoga jezika, stoga neizostavno „Madame“ – i u poljskom izvorniku i u hrvatskom prijevodu. Fabularna igra između zaljubljenoga gimnazijalca, budućega studenta romanske filologije i „Madame la Directrice“ oživljuje i reinterpretira odnose Racineove *Fedre* i Beckettovog *Svršetka igre*, pri čemu treba imati na umu da je Beckett svoj klasik apsurdna napisao također na francuskome jeziku. Te su poljske „frančezarije“ uvelike kompatibilne sa srodnim hrvatskim kulturnim naslijedom koje francuskoj kulturi kao modi također pridaje stanovitu aureolu, s osobitim prizvukom kulturnoga otpora drugim (susjednim) kulturama, no i s posebnim političko-mističkim kontrapunktom u

njemačkoj književnosti i jeziku. Utoliko se roman *Madame* i svojom pojavnošću i vrsnim prijevodom Dalibora Blažine može uvrstiti među vrhunske primjere i frančezarijskih prevoditeljskih manevara. Vrhunski vladajući književnim žanrovima, funkcijama i stilskim razinama jezika, Dalibor Blažina preveo je roman *Madame* ne samo kao vrstan prevoditelj nego i kao prevoditelj koji na umijeće prevođenja gleda kao na umijeće ljubavi prema književnosti. Zahvaljujući toj ljubavi, nakon prijevoda Cz. Miłosza, J. Kotta, Z. Herberta, P. Pazińskog i dr., Dalibor Blažina ponudio nam je roman *Madame* kao „novu nadu“, roman o velikim i „malim velikim“ temama, roman širokoga spektra znanja i emocija, sentimenta, strasti i politike, ali iznad svega roman o književnosti i umjetnosti u svojim bujnim i raznovrsnim slojevima, za promišljanje i užitak rezonancija poljske književnosti i kulture na hrvatskome jeziku. Svaki u svojem trenutku, a oba u pravom trenutku, poljski roman i hrvatski prijevod lekcija su iz teorije relativnosti jezika.

Cvijeta PAVLOVIĆ i Filip KOZINA